

Трибуна молодого вченого

Роксолана Матяшовська,

аспірантка кафедри теорії та філософії права

Національного університету

«Львівська політехніка»

УДК 340.12:342.7:612.6

Інклюзивна освіта як новітня гарантія захисту прав дітей дошкільного віку

Сучасне транзитивне суспільство вимагає оновлення підходів до всіх сфер життєдіяльності. Спеціальний доповідач Організації Об'єднаних Націй з прав людини і інвалідності В. Ліндквіст визначив проблему в освіті: «Домінуючою проблемою у сфері інвалідності є відсутність доступу до освіти для обох сторін діти та дорослі з інвалідністю. Оскільки освіта є фундаментальним правом для всіх, визначається у Загальній декларації прав людини і захищався різними міжнародні конвенції, це дуже серйозна проблема. У більшості країн існує різка різниця в освітніх можливостях, що надаються інвалідам діти та ті, котрі надаються дітям-інвалідам. Це просто не буде можливо реалізувати мету "Освіта для всіх", якщо ми не досягнемо повної зміни в ситуація»[1]. В чому полягає зміна освіти в сучасному транзитивному суспільстві? Вона полягає у зміні освітнього простору в бік повної інклюзії.

Однією з найактуальніших змін є трансформація підходів до освітнього процесу. Право освіти для всіх, освіти протягом життя вже давно визна-

но основним критерієм забезпечення прав та свобод людини. Право на освіту в сучасному середовищі набуває основоположного значення, оскільки виступає вагомою можливістю не тільки для особистості, але й для суспільства, держави покращити соціально-економічний рівень та забезпечити поступальний розвиток цивілізації. За офіційним визнанням міжнародної спільноти «постерігається міцна взаємозалежність між низьким рівнем охоплення освітою, високим відсотком та незадовільними результатами навчання та рівнем бідності» [2]. Тому акцент у бік реформування освітнього середовища – це не тільки гуманність суспільства, але й добробут народу і нації.

Проблеми інклюзивної освіти тільки нещодавно ввійшло в коло інтересів вітчизняних правознавців, серед яких особливо необхідно відмітити праці З. Баумана, Н. Бортник, І. Жаровської, Н. Оні-щенко, Н. Пархоменко, Р. Робертсона, М. Шепелева та ін. Однак питання трансформації освітнього простору є доволі широкомасштабними, тому залишилося багато питань, що потребують додат-

кового аналізу, серед них дошкільна освіта в сфері ідеології інклюзивної освіти.

Боротьба за освіту шляхом включення різноманітностей почалась вже давно. З 70-х років рух за принципи індивідуальності набрав силу. Одним з результатів був орієнтир освіти в США, який передбачав доступ до освіти для студентів усіх типів та ступенів непрацездатності. Оновлювалися стандарти щопяť років і в 1997 році прийнятий Закон про освіту інвалідів (IDEA). IDEA підвищив рівень очікувань, вимагаючи максимального доступу до загальноосвітньої навчальної програми для учнів з обмеженими можливостями та закріплення нових підзвітних заходів для забезпечення їхнього прогресу і успіху. Інші основні закони про права на інваліди в Канаді, Великобританії, Італії та США передбачав припинення дискримінації, що вимагає ліквідації всіх видів бар'єрів для участі в суспільстві. Як наслідок, наприкінці ХХ ст. виникла нова епоха на основі громадянських прав, соціальної участі та створення інвалідності перспектив [3, с. 5].

Трансформація полягає в тому, щоб з боку держави і суспільства була забезпечена система повного освітнього включення на рівні загальних освітніх закладів. Зміст освітнього включення полягає в тому, що державна політика повинна уникати сегрегації та дискримінації, при виникненні спеціалізованих освітніх потреби. Включення забезпечує фундаментальне право всіх дітей та дорослих, щоб повністю брати участь і внести свій внесок у все аспекти життя і культури, без обмеження або загроза маргіналізації. Включення не повинно розглядатися як певний шкільний процес, а як життєва суспільна філософія, щоб забезпечити всім особам можливість повного вияву своєї індивідуальності.

Вчені Британії визначають нову ідеологію через призму індивідуальності та різноманітності - «сприяти інклюзивним цінностям означає при-

йняття індивідуальних та культурних відмінностей, що повинні бути включені до всіх навчальних планів, а не тільки в рамках спеціальної освіти. Майбутнє інклюзивної освіти спирається на культурний зсув, який підтримує і виховує відмінності та погляди на успіх через об'єктив, який не орієнтований на стандартизацію, а на різноманітність» [4, с. 32].

Важливим питанням є зміна правової політики загалом в бік відкритості і демократичності, адже, як стверджує І. Жаровська, «впровадження принципу відкритості, гласності у діяльність органів державної влади є необхідною передумовою просування України по шляху демократичних перетворень» [5, с. 23]. Потреба у зміні ідеології освіти перед державами постала вже на початку минулого століття.

Проте реальне втілення стандартів освіти для всіх відбулося в рамках міжнародної співпраці. Першочергово необхідно відмітити Саламську декларацію 1994 року. Отож 92 офіційних представників держав та 25 міжнародних організацій в Іспанія у червні 1994 року вирішували питання заохочення підходів до переходу до інклюзивного навчання з метою сприяння досягненню цілей освіти для всіх і розгляду тих змін, які необхідно здійснити в області основних напрямів політики для забезпечення того, щоб освіта могли бути відкритою для всіх дітей, особливо дітей з особливими освітніми потребами.

П. 3 Декларації визначає основні напрямки державної політики, щодо створення належних гарантій для інклюзивного навчання. Серед них: приділити, з точки зору політики і бюджетних асигнувань найвищий пріоритет вдосконаленню їх систем освіти, що дозволило б їм охопити всіх дітей, незважаючи на індивідуальні відмінності або труднощі; прийняти у формі закону або політичної декларації принцип інклюзивної освіти, що полягає в тому, що всі діти вступають у звичайні школи, якщо тільки немає серйозних при-

чин, які змушують діяти інакше; розробляти демонстраційні проекти і заохочуватимуть обміни з країнами, що мають досвід в області інклюзивних шкіл; створити механізми на основі децентралізації і широкої участі в області планування, моніторингу та оцінки наданої освіти для дітей і дорослих з особливими освітніми потребами; заохочувати і полегшувати участь батьків, загальним і організацій осіб з фізичними та розумовими вадами в процесах планування та ухвалення рішень, що стосуються задоволення спеціальних освітніх потреб; докласти більше зусиль до розробки стратегій, що стосуються завчасного виявлення таких потреб і прийняття конкретних заходів, а також професійних аспектів інклюзивної освіти; забезпечити, щоб на основі систематичного обміну в рамках програм підготовки вчителів.

Значення цього документу полягає в тому, що в наслідок міжнародного погодження інклюзивна освіта стала умовою демократизації держави, безумовним чинником захисту прав та свобод людини, основним механізмом реалізації освітніх прав. Вагомо, що визначено державні гарантії для встановлення освітнього інклюзивного середовища.

Процес оновлення освітньої сфери не припинявся. Суттєве значення у сфері оновлення правових підходів до освіти мав Всесвітній форуму у сфері освіти, який відбувся 26-28 квітня 2000 г. у столиці Сенегалу – Дакарі, де прийняли «Дакарські рамки дій. Освіта для всіх: виконання наших колективних зобов'язань». Загальна мета форуму анонсована як забезпечення освіти всіх дітей, молодих людей та дорослих до 2015 року. У п. 8 Розширених коментарів до Дакарських рамок дій міжнародна спільнота відмітила, що «у ХХІ столітті особи, які навчаються з самого раннього дитинства і протягом усього життя будуть потребувати доступ до можливостей отримання високоякісної освіти, які відповідає їхнім

потребам, носять справедливий характер і враховують гендерні аспекти. Ці можливості не повинні обертатися ні відчуженням, ні дискримінацією. В силу того, що темпи, стиль, мова і умови навчання ніколи не будуть однаковими для всіх, повинні існувати різні формальні або менш формальні підходи в тій мірі, в якій вони забезпечать серйозне навчання і рівноправне становище тих то навчається» [6].

Отож, розуміння включення (інклюзивного середовища в освіті) значно розширився.

По-перше, суспільство зрозуміло, що виключно шкільним інклюзивним навчанням задовільнити інтереси всіх учасників процесу не можливо. Тому інклюзивність важлива на всіх рівнях освіти, в тому числі завіювати слід дошкільну освіту, як первинний початковий етап соціалізації, та не можна оминати професійної освіти. Тому інклюзивна освіта поширюється на методiku освіти протягом життя.

По-друге, інклюзивна освіта первинно формувалася як освіта, при якій відбувалася інтеграція дітей з інвалідністю та здорових дітей. Однак на сьогодні зводити інклюзивну освіту виключно до урівнювання за станом здоров'я не варто. Як визначають іноземні науковці, інклюзивна освіта це підхід чи процес що виникає, коли діти з інвалідністю та без неї, ВІЛ-статусом, віком та діти із різноманітних фонів і з різними здібностями вчать разом, взаємодіють соціально один з одним в рамках звичайної школи [7, с. 45]. Інклюзивна освіта – це інтеграція всіх дітей із особливими освітніми потребами. До них можна в залежності від соціально-політичної ситуації та ментальних детермінант окремого народу віднести багато груп дітей. Зокрема, особи з інвалідністю, обдаровані діти, діти-сироти, безпритульні діти, діти з мовних, етнічних, культурних, релігійних меншин, діти з марганалізованих районів чи кримінальних груп, дітей-біженців, діти з ЛГБД сімей, із

родин, які мають членів, котрі хворі на ВІЛ чи інші захворювання тощо.

Включення в освітньо-виховних процес вимагає трансформації всієї системи здобуття освіти, для того щоб першочергово подолати дефіцит розуміння та толерантності. Спільне перебування дітей в межах однієї групи – це тільки візуальна основа реального включення. На сьогодні виділяють шість рівнів інклюзивності: фізичний, термінологічний, адміністративний, соціальний, навчальний та психологічний.

Державна політика в сфері освіти, в тому числі дошкільної, повинна бути націлена на створення рівних можливостей для всіх, реконструювати культурні та академічні очікування, освітній гештальт. Необхідно створити навчальний план, який моделює єдність і співпрацю, узагальнює різноманітні потреби дітей, відображає їх розбіжності та вибудовує програму, яка задовольняє всіх.

Позитивна зарубіжна практика надає нам низку методологічних порад для досягнення оптимального результату включення. Серед них вагомим є Індекс Інклюзії, який розроблений в Центрі дослідження з інклюзивної освіти у Кентербері. Перший варіант опублікований у 2000 р., являє собою продуктом аналізу трьохрічного досвіду дослідження 25 шкіл в Англії. Потім він був розподілений на Індекс для початкової, середньої та спеціальних шкіл. Для дошкільнят Індекс інклюзії виступає як Індекс раннього дитинства. З тих пір він адаптований для використання в багатьох інших країнах і переведений на тридцять сім мов.

Пропозиції від міжнародних органів, громадських організацій, фахівців в усьому світі стали основою вже третьої версії індексу інклюзії, яка опублікована в 2011 році.

Індекс складається з трьох вимірів: вимір А: створення інклюзивної культури; вимір В: вироблення інклюзивної політики; вимір С: практика включення. Кожен параметр містить показники для конкретного

закладу освіти та виховання. Вони допомагають ідентифікувати та реалізувати пріоритети змін [8].

Індекс представляє найбільш детальне пояснення що повинна виглядати як інклюзивний заклад. Позиція ЮНЕСКО полягає в тому, що Індекс інклюзії встановлює ключові поняття, реформує мислення про інклюзивну школу, дошкільну освіту та розвиток громади забезпечує дві речі: 1) сукупність показників описуючи інклюзивну освіту з точки зору культури, політики та практики; і 2) анонсує підхід до школи, інституцій і розвиток громади [9].

Вагомо, що на рівні держави необхідна загальна стратегія інклюзивності.

Для прикладу, Македонська національна стратегія розвитку освіти (2005-2015 рр.) вважається світовими експертами найбільш широкомасштабною спробою вдосконалити системи освіти для всіх. Ця програма була призначена для створення фізичного доступу до освіти; зменшення дискримінації в (на базі статі, кольору шкіри, етнічності, національності, релігійної приналежності); поліпшення навчального досвіду для всіх дітей; розширення турботи про дітей з спеціальними освітніми потребами; і розширення дошкільних освітніх можливостей для всіх [10, с. 11]. В результаті подолавши значну етнічну напруженість інклюзивна освітня політика та практика внесла з часом вагомий внесок для збільшення соціальної справедливості, поліпшення освітньої справедливості та дитячої дружби [10, с. 40].

Окрім державної політики включення не менш важливим є суспільне схвалення. Доволі часто громади, батьки, місцеві ініціативні осередки створюють опір системі інклюзивності. Не готовність сприйняття і втілення нової ідеології включення можлива і на рівні вихователів та педагогів. Як визначають іноземні аналітики, «процес особистої зміни, як видається, є важливим для зміни ставлення як до частина процесу на-

вчання та навчання. У Уганді вчителі повідомили про те, що невігластво, страх, і відсутність впевненості були основними причинами їх упередженого ставлення до дітей з інвалідністю. Як вони "звикли" до цих дітей, вони повідомили про підвищення впевненості в тому, що вони впоруються і відбулась зміна на позитивне ставлення» [11, с. 69].

Для впровадження ідеї освітнього включення функціонують багато організацій. Серед них особливою активністю відрізняється Чеширська британська організація з інвалідності (Leonard Cheshire Disability). Вона має п'ять організацій в Африці і Азії. Вони створюють глобальні спільні проекти щодо підтримки дітей з особливими освітніми потребами, які поширилися на 54 країни світу. Важливою ціллю є універсальна первинна освіта. Проте волонтери зазначають, що вагомим є контекст безперервної освіти, оскільки спостерігали випадки коли дитина після дошкільної інклюзивної освіти не мала можливості продовжувати її далі, оскільки шкільної інклюзивної освіти не було. Для прикладу розглянемо цікаву методичку дошкільної інклюзії. В Індії був запущений ляльковий клуб,

де діти з різними потребами разом бавилися ляльками, згодом ставили лялькові вистави. За підтримки вихователів вони швидко навчилися адаптуватися і спілкуватися у власний спосіб, допомагаючи глухим дітям та іншим інвалідам. Спектаклі, які проходили перед батьками та членами громади дали старшим усвідомлення того, що діти з інвалідністю повинні бути включені в освітній процес [12, с. 21].

Інклюзивна освіта – це сучасна вимога правової політики в демократичній державі. На сьогодні розуміння включення (інклюзивного середовища в освіті) значно розширилося. По-перше, суспільство зрозуміло, що виключно шкільним інклюзивним навчанням задовільнити інтереси всіх учасників процесу не можливо. Тому інклюзивність важлива на всіх рівнях освіти, в тому числі завіювати слід дошкільну освіту, як первинний початковий етап соціалізації, та не можна оминати професійної освіти. По-друге, інклюзивна освіта розширила сферу дії, і включає зараз право на освіту не тільки осіб з інвалідністю, але й інших соціальних груп чи осіб з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел

1. *Lindqvist B.* (1999). Education as a fundamental right. *Education Update*, 2(4),7.
2. *Дакарские* рамки действий Образование для всех: выполнение наших коллективных обязательств: текст, принятый Всемирным форумом по образованию Дакар, Сенегал, 26-28 апреля 2000 г. // <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147r.pdf>
3. *Peters Susan J.* Inclusive Education: an EFA strategy for all children/ WORLD BANK, November 2004 // http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079993288/InclusiveEdu_efa_strategy_for_children.pdf
4. *Braunsteiner M.-L. & M.-L. Susan* (2014). A perspective on inclusion: Challenges for the future. *Global Education Review*, 1 (1). 32-43
5. *Жаровська І. М.* Легітимність державної влади у демократичній державі // Університетські наукові записки. 2009. № 3. С. 20-23.
6. *Расширенные* комментарии к Дакарским рамкам действий. Подготовлены Редакционным комитетом Всемирного форума по образованию Париж, 23 мая 2000 г. // <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147r.pdf>

7. *Gadagbui G. Ya.*(2008) Inclusive Education in Ghana: Practices, challenges and the future implications for all stakeholders Ghana national commission for UNESCO, 45-53.

8. *Booth T., Ainscow M.* (2011). Index for Inclusion: developing learning and participation in schools. Third edition, substantially revised and expanded. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.

9. *UNESCO (2007&8)* EFA Global Monitoring Report: EFA. Strong Foundations: Early Childhood Care and Education. Paris: UNESCO.

10. *INCLUSIVE* education as part of a child-friendly schools framework : results and recommendations from a study in Macedonia / submitted by Christopher Johnstone; technical and research contributions provided by Suzanne Miric i Sheryl Lazarus. - Скопје : Министерство за образование и наука на Република Македонија, 2010 (Скопје : Имелда). - 48 с.

11. *Arbetter S., Hartley S.* (2002). Teachers' and Pupils' Experiences of Integrated education in Uganda. International Journal of Disability, Development, and Education 49 (1):61-78.

12. *Leonard Cheshire Disability.* Disability Inclusive Education: // https://www.leonardcheshire.org/sites/default/files/LCD_InclusiveEd_012713interactive.pdf

Матяшовська Р. Ю. Інклюзивна освіта як новітня гарантія захисту прав дітей дошкільного віку

В статті аналізується проблема включення осіб в освітній процес на сучасному етапі розвитку державності. Особливу увагу звернуто на інклюзивну освіту дітей дошкільного віку. Приділено увагу зміні підходів до освітнього інклюзивного середовища.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти дошкільного віку, філософія «включення», освітньо-виховний процес, право на освіту.

Матяшовская Р. Ю. Инклюзивное образование как новая гарантия защиты прав детей дошкольного возраста

В статье анализируется проблема включения лиц в образовательный процесс на современном этапе развития государственности. Особое внимание обращено на инклюзивное образование детей дошкольного возраста. Уделено внимание изменению подходов к образовательному инклюзивного среды.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети дошкольного возраста, философия «включения», образовательно-воспитательный процесс, право на образование.

Matyashovska R. Inclusive education as a new guarantee for the protection of the rights of preschool children

The article analyzes the problem of inclusion of persons in the educational process at the present stage of development of statehood. Particular attention is paid to the inclusive education of preschool children. Attention is paid to changing approaches to the educational inclusive environment.

Key words: inclusive education, children of preschool age, philosophy of inclusion, educational process, right to education.